

Lausunto

18.4.2024

VN/26964/2022

VN/26964/2022-STM-30

OM Oikeusministeriö

STM; lausunto työryhmämietinnöstä: Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen

Oikeusministeriön johdolla toiminut työryhmä on valmistellut esityksen avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkiyttämiseksi rikoslaissa. Sosiaali- ja terveysministeriö oli edustettuna mietinnön valmistelleessa työryhmässä.

Sosiaali- ja terveysministeriön näkemyksen mukaan esitys on tarpeellinen. Suomessa on viime vuosina tunnistettu useita kymmeniä pakkoavioliittojen mahdollisia uhreja. Uhreja on tunnistanut erityisesti Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä sekä kansalaisjärjestöt. Lainsäädännön selkeyttämiselle on tarve ja myös useat kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat kiinnittäneet huomiota nykyistä selkeämmän lainsäädännön tarpeeseen ja antaneet Suomelle pakkoavioliittojen kriminalisointia koskevia suosituksia.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Esityksen mukaan rikoslain ihmiskauppaa koskevaan säännökseen lisättäisiin teon tarkoituksiksi pakkoavioliittoon saattaminen.

Esityksessä ehdotetaan, että säännös kattaisi juridisesti pätevien avioliittojen lisäksi niihin rinnastettavat liitot. Vaikka tapauskohtaisesti voi joissain tapauksissa olla hankalaa arvioida, onko kyse tietyt kriteerit täyttävästä avioliittoon rinnastettavasta liitosta, on kannatettavaa, että ehdotuksessa ei rajauduta vain juridisesti päteviin liittoihin. Niin ikään on erittäin kannatettavaa, että ehdotuksessa on omaksuttu lähestymistapa, jossa ei rajauduta avioliittoon pakottamiseen ainoastaan avioliiton solmimisen kontekstissa, vaan pakottaminen voi liittyä myös avioliitosta irtautumisen estämiseen ja avioliitossa pysymiseen pakottamiseen. On kuitenkin hyvä huomioida, että joissain tapauksissa voisi tulla vastaan tilanne, jossa pakkoavioliittoa ei olisi mahdollista kumota, koska kumoamisen edellytyksenä on avioliiton *solmimiseen* liittyvä pakko.

Työryhmä on päätenyt yksimielisesti esittämään ihmiskauppaa koskevan säännöksen muuttamista. Sosiaali- ja terveysministeriö tuo esiin, että valittu lähestymistapa eroaa joistakin muista Euroopan maista (ml. Pohjoismaat) siinä suhteessa, että pakkoavioliittoa / avioliittoon pakottamista ei lähestytä ensisijaisesti naisiin kohdistuvan ja/tai kunniaan liittyvän väkivallan viitekehyksessä, vaan ihmiskauppakontekstissa. Tällä voi olla joitakin vaikutuksia esimerkiksi tapausten tunnistamiseen ja etenemiseen rikosprosessissa. On mahdollista, että kaikki pakkoavioliitot eivät täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Toisaalta, kun pakkoavioliitto lisättäisiin ihmiskauppapöytäkirjään, pakkoavioliittojen uhrit olisivat oikeutettuja nimenomaisesti ihmiskaupan uhreille tarkoitettuihin toimiin (esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuus).

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Sosiaali- ja terveysministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 33
00023 Valtioneuvosto

Meritullinkatu 8
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

02951 63415
+358 2951 63415

kirjaamo.stm@gov.fi
stm.fi

Esitys siis vastaa tarpeeseen selkiyttää avioliittoon pakottamista koskevaa sääntelyä ja siinä mielessä nimenomaisesti kriminalisoi pakkoavioliitot, että pakkoavioliittoon saattaminen lisättäisiin eksplisiittisesti ihmiskauppapöytäkirjaan. Sosiaali- ja terveysministeriö tuo silti esiin, että esitys ei kuitenkaan aivan yksiselitteisesti vastaa esimerkiksi joidenkin kansainvälisten valvontaelinten suosituksiin kriminalisoida nimenomaisesti pakkoavioliitto osana naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimia (YK:n ihmisoikeuskomitea) tai kriminalisoida pakkoavioliitot erillissäännöksellä. GREVIO on kannustanut Suomen viranomaisia voimakkaasti ("strongly encourages") harkitsemaan erityisen pakkoavioliittoa koskevan rikostunnusmerkistön säätämistä. Myös YK:n kidutuksen vastainen komitea on ottanut asiaan kantaa.

Sosiaali- ja terveysministeriö pitää hyvänä sitä, että ihmiskauppasäännöksessä mainittujen keinojen käyttämistä ei edellytetä alle 18-vuotiaiden osalta ja että ihmiskauppaa koskeva säännös antaisi myös pakkoavioliittoon saateutulle lapselle täysi-ikäisiin verrattuna laajempaa suojaa, samoin kuin sellaisille henkilölle, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt. Kuten esityksessä todetaan, voidaan lähtökohtaisesti lapsen edun mukaisena pitää sitä, että eräänlainen alaikäisen avioliiton järjestäminen voisi tulla rangaistavaksi ihmiskauppana.

Muistion vaikutusarviointikohtaan täydennyksenä sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että tasa-arvolain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Kohdassa 4.2.2 olisi hyvä huomioida se, että myös Istanbulin sopimus (artikla 6) velvoittaa sisällyttämään sukupuolinäkökulman tämän yleissopimuksen määräysten täytäntöönpanoon ja niiden vaikutusten arviointiin sekä edistämään ja panemaan tehokkaasti täytäntöön naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä naisten vaikutusvallan vahvistamista edistäviä toimintaperiaatteita.

Sukupuolineutraalia lainsäädäntöä sovellettaessa on tärkeää varmistaa esimerkiksi koulutuksella, että keskeisillä toimijoilla on riittävä ymmärrys ilmiön sukupuolittuneesta luonteesta ja siihen liittyvistä erityispiirteistä sekä vähemmistöryhmien kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tilanteesta.

Lopuksi sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että rikosoikeudellisen sääntelyn ohella pakkoavioliittojen ennaltaehkäisyssä ja tapauksiin puuttumisessa myös muut toimet, kuten tietoisuuden lisääminen, asenteisiin vaikuttaminen, eri toimijoille suunnattu koulutus ja selkeät toimintaohjeet havaituissa tapauksissa ovat keskeisessä roolissa.

Kansliapäällikkö

Veli-Mikko Niemi

Sosiaalineuvos

Marjo Malja

Jakelu OM Oikeusministeriö

Tiedoksi STM Sosiaaliturvaministeri
STM TTO Tasa-arvoyksikkö
STM TUTO Hyvinvoinnin ja terveyden suojelu -yksikkö
STM YTO Lapset- ja nuoret -yksikkö

VN/26964/2022-STM-30

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: